

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
piotr.szukalski@uni.lodz.pl

Depopulacja w Polsce w 2019 r.

Depopulacja, czyli trwale zmniejszanie się liczby mieszkańców danego obszaru w warunkach pokoju, to zjawisko słabo w Polsce zakorzenione w społecznej świadomości. Główną przyczyną tego jest utrzymywanie się liczby ludności Polski na praktycznie niezmiennym poziomie w trakcie ostatnich trzech dekad, samoistnie marginalizujące ten problem. Tymczasem, przykładowo, w latach 1998-2018 – bazując na oficjalnych statystykach ludności, a zatem danych znacznie zawyżonych dla ostatnich lat wskutek nieuwzględniania ok. 2 mln osób, które przebywają poza Polską ponad 12 miesięcy – jedynie w 5 województwach liczba ludności nie zmniejszyła się (małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, pomorskie i wielkopolskie), a w kolejnych 5 spadła o przynajmniej 5% (opolskie, łódzkie, śląskie, świętokrzyskie, lubelskie) [Szukalski, 2019]. Jednakże nawet i w każdym z regionów o rosnącej liczbie mieszkańców znaleźć można przynajmniej pojedyncze powiaty charakteryzujące się spadkiem liczby ludności.

Wyludnianie się występuje przede wszystkim na obszarach peryferyjnych, zaś z biegiem czasu rozumienie peryferii rozszerza się. O ile w okresie PRL dotyczyło obszarów wiejskich oddalonych od miast o przynajmniej średniej wielkości, przy czym głównie najmniejszych wsi (do 200 mieszkańców), o tyle ostatnie trzy dekady są okresem wyludniania się oprócz zdecydowanej większości terenów wiejskich również i miast małych i średnich ze sporadycznie występującą depopulacją miast dużych i wielkich o niekorzystnej strukturze gospodarczej (głównie tzw. monokultura przemysłowa obejmująca schyłkowe gałęzie gospodarki) [Eberhardt 1989; Kantor-Pietraga, 2014; Szukalski, 2014; Wesołowska, 2018]. Współwystępuje z tym zjawisko tzw. kurczenia się miast i regionów, a zatem zmniejszania się potencjału gospodarczego i społecznego danego obszaru wskutek mniejszej liczby mieszkańców i zmian ich struktury z punktu widzenia wieku i źródeł utrzymania [Katsarova, 2008].

Depopulacja rodzi szereg niekorzystnych zjawisk społeczno-ekonomicznych [Flaga, 2019; Szukalski 2017, 2019a]. Przede wszystkim, zmniejszając liczbę ludności i deformując strukturę jej wieku poprzez przyspieszenie wzrostu odsetka osób starych, a zwłaszcza bardzo starych, wpływa na spadek popytu konsumpcyjnego i gotowości do inwestowania wśród prywatnych przedsiębiorców, mających problemy zarówno ze zbytem, jak i pozyskiwaniem wykwalifikowanych pracowników. Kurczenie się potencjału ekonomicznego prowadzi do zmniejszonych dochodów jednostek samorządu terytorialnego, co w efekcie prowadzi do niższych możliwości realizacji zadań gmin, powiatów i województw: ograniczanie się do zadań obligatoryjnych, oferowanie usług społecznych i publicznych niżej jakości, niedorozwój inwestycji publicznych. W efekcie powstaje błędne koło – gorsze warunki życia i dostępu do usług społecznych prowadzą do wzrostu gotowości do emigracji wśród młodzieży terenów poddanych depopulacji, w rezultacie czego obszary te tracą z demograficznego punktu widzenia podwójnie, oprócz bowiem straty emigranta „znika” jego zdolność reprodukcyjna, co prowadzi do niższej liczby urodzeń na danym terenie w przyszłości.

Obserwowane w 2019 r. zmiany liczby ludności w skali regionalnej potwierdzają tendencje ludnościowe widoczne długoterminowo (tab. 1). Spadki zarejestrowano w regionach

charakteryzujących się w ostatnim dwudziestolecu generalnie depopulacją, zaś wzrosty w tych województwach, które w dwóch ostatnich dekadach odznaczały się dodatnim przyrostem demograficznym.

Tabela 1
Zmiany liczby ludności w latach 1998-2019 według województw (stan na 31. grudnia)

Region	Liczba ludności (w tys. osób)			Zmiana 1998-2018		Zmiana w 2019	
	1998	2018	2019	w tys. osób	w %	w tys. osób	w %
Dolnośląskie	2982,1	2901,2	2900,2	-80,9	-2,7	-1,0	-0,33
Kujawsko-pomorskie	2100,1	2077,8	2072,4	-22,3	-1,1	-5,4	-2,61
Lubelskie	2239,5	2117,6	2108,3	-121,9	-5,4	-9,3	-4,61
Lubuskie	1022,5	1014,5	1011,6	-8,0	-0,8	-2,9	-3,09
Łódzkie	2663,6	2466,3	2454,8	-197,3	-7,4	-11,5	-4,65
Małopolskie	3215,9	3400,6	3410,9	184,7	5,7	10,3	3,19
Mazowieckie	5066,6	5403,4	5423,2	336,8	6,6	19,8	3,70
Opolskie	1089,6	986,5	982,6	-103,1	-9,5	-3,9	-3,70
Podkarpackie	2122,2	2129,0	2127,2	6,9	0,3	-1,8	-1,11
Podlaskie	1223,8	1181,5	1178,4	-42,3	-3,5	-3,1	-2,70
Pomorskie	2185,7	2333,5	2343,9	147,9	6,8	10,4	4,25
Śląskie	4882,4	4533,6	4517,6	-348,9	-7,1	-16,0	-3,52
Świętokrzyskie	1326,2	1241,5	1234	-84,7	-6,4	-7,5	-6,23
Warmińsko-mazurskie	1463,5	1429,0	1422,7	-34,5	-2,4	-6,3	-4,01
Wielkopolskie	3351,4	3494,0	3498,7	142,5	4,3	4,7	1,34
Zachodniopomorskie	1731,8	1701,0	1696,2	-30,8	-1,8	-4,8	-2,70
Polska	38667,0	38411,1	38382,6	-255,8	-0,7	-28,5	-0,74

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, Baza Demografia,
<http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/StartIntro.aspx>

Jednakże zdawać sobie należy sprawę, że nawet w przypadku województw o dobrej sytuacji ludnościowej nie brak powiatów poddanych depopulacji.

Ogółem w skali kraju spadek liczby ludności w 2019 r. odnotowano w 295 powiatach, w jednym wielkość populacji nie uległa zmianie, zaś w pozostałych 84 zaobserwowano wzrost liczby mieszkańców. Skala spadków, jak i przyrostów, była bardzo zróżnicowana zarówno bezwzględnie, jak i względnie. W przypadku depopulacji największą skalą bezwzględną charakteryzowała się Łódź (-4914 osób), Częstochowa (-2006) i Sosnowiec (-1972) – (tab. 2), zaś największym przyrostem Warszawa (12516), powiat ziemski poznański (9153) i Kraków (8497). O ile w pierwszym przypadku dominowały duże miasta tracące ludność z uwagi na długotrwałe konsekwencje przestarzałej bazy ekonomicznej (długookresowy brak napływu ludności i deformacja struktury wieku populacji) i suburbanizacji (osiedlanie się na terenach *de iure* wiejskich okalających większe ośrodki miejskie), o tyle w drugim pojawiały się najbardziej atrakcyjne wielkie miasta i tereny je okalające, przyjmujące ludność chcącą mieszkać w zaciszu wielkomiejskich przedmieść.

Z kolei w przypadku zmian względnych – tj. w przeliczeniu na 1000 zamieszkujących osób – największe spadki odnotowano w powiatach hajnowskim i hrubieszowskim (po -13,1) oraz skarżyskim i siemiatyckim (po -12,0) – zob. tab. 2, zaś przyrosty w powiatach ziemskich wrocławskim (36,2), poznańskim (22,5) i kartuskim (21,1). W tym przypadku najczęściej traciły peryferyjne

położone obszary kraju, zaś zyskiwały podmiejskie tereny okalające najbardziej atrakcyjne, wielkomięjskie ośrodki, wchodzące w skład ich obszarów metropolitarnych.

Tabela 2

Powiaty o największym bezwzględny i względnym spadku liczby ludności w 2019 r.

Spadek bezwzględny (w osobach)		Spadek względny (na 1000 osób)	
Łódź	-4914	hajnowski	-13,1
Częstochowa	-2006	hrubieszowski	-13,1
Sosnowiec	-1972	skarżyski	-12,0
Bydgoszcz	-1951	siemiatycki	-12,0
Katowice	-1710	tomaszowski	-11,5
Radom	-1709	Chelm	-11,3
Bytom	-1483	krasnostawski	-11,3
Poznań	-1397	Wałbrzych	-11,3
klodzki	-1333	kętrzyński	-11,3
Wałbrzych	-1268	sokólski	-10,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: GUS 2020

Tabela 3

Liczba powiatów poddanych depopulacji w latach 1998-2018 i w 2019 oraz spodziewanych według prognozy GUS w latach 2020-2040 według województw

Region	Liczba powiatów	Liczba powiatów o malejącej liczbie ludności w latach		
		1998-2018	2019	2020-2040
Dolnośląskie	30	21	24	27
Kujawsko-pomorskie	23	17	20	21
Lubelskie	24	22	22	23
Lubuskie	14	11	12	12
Łódzkie	24	20	21	23
Małopolskie	22	6	13	14
Mazowieckie	42	24	27	30
Opolskie	12	12	10	12
Podkarpackie	25	14	21	23
Podlaskie	17	14	14	16
Pomorskie	20	7	12	16
Śląskie	36	27	27	33
Świętokrzyskie	14	13	13	13
Warmińsko-mazurskie	21	16	19	20
Wielkopolskie	35	11	22	27
Zachodniopomorskie	21	17	18	20
Polska	380	252	295	330

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Niezależnie od znacznego przestrzennego zróżnicowania sytuacji ludnościowej poszczególnych województw (zob. tab. 1), w przypadku każdego regionu zaobserwować można tereny wyludniające się. Co więcej, z biegiem czasu takich obszarów jest coraz więcej (tab. 3), zaś i widoczna skala depopulacji narasta. Pomijając w niniejszym opracowaniu szerszą analizę tego ostatniego wątku (por.

[Szukalski, 2019, 2019a)], zaznaczyć należy znaczną i rosnącą liczbę jednostek administracyjnych dotkniętych tym problemem (tab. 3), jak i dużą skalę bezwzględną i względną depopulacji w przodujących pod tym względem jednostkach administracyjnych (tab. 4).

Tabela 4

Powiaty o największych bezwzględnych i względnych spadkach ludności w 2019 r. według województw

Region	Powiaty o największym spadku bezwzględnym (w osobach)			Powiaty o największym spadku względnym (na 1000 mieszkańców)		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Dolnośląskie	kłodzki (-1333)	Wałbrzych (-1268)	zgorzelecki (-820)	Wałbrzych (-11,3)	ząbkowicki (-9,8)	kamiennogórski (-9,2)
Kujawsko-pomorskie	Bydgoszcz (-1951)	Włocławek (-1000)	inowrocławski (-930)	Włocławek (-9,0)	radziejowski (-8,6)	rypiński (-7,3)
Lubelskie	tomaszowski (-960)	hrubieszowski (-835)	kraśnicki (-725)	hrubieszowski (-13,1)	tomaszowski (-11,5)	Chelm (-11,3)
Lubuskie	żarski (-797)	Gorzów Wlkp. (-600)	żagański (-562)	żarski (-8,2)	krośnieński (-7,9)	strzelecko-drezdenecki (-7,1)
Łódzkie	Łódź (-4919)	tomaszowski (-789)	kutnowski (-710)	Piotrków Tryb. (-8,6)	łęczycki (-8,0)	pajęcząński (-7,9)
Małopolskie	Tarnów (-891)	chrzanowski (-766)	olkuski (-742)	Tarnów (-8,2)	olkuski (-6,6)	proszowicki (-6,6)
Mazowieckie	Radom (-1709)	Płock (-650)	ostrowski (-502)	żuromiński (-9,8)	lipski (-9,0)	przysuski (-8,8)
Opolskie	nyski (-992)	kędzierzyńsko-kozielski (-669)	brzeski (-384)	głubczycki (-7,5)	nyski (-7,2)	kędzierzyńsko-kozielski (-7,1)
Podkarpackie	stalowowolski (-631)	Przemyśl (-613)	sanocki (-539)	Przemyśl (-10,0)	lubaczowski (-7,1)	bieszczadzki (-6,7)
Podlaskie	sokołowski (-720)	hajnowski (-566)	bielski (-543)	hajnowski (-13,1)	siemiatycki (-12,0)	sokołowski (-10,7)
Pomorskie	Słupsk (-378)	Sopot (-366)	malborski (-290)	Sopot (-10,2)	sztumski (-5,5)	malborski (-4,5)
Śląskie	Częstochowa (-2006)	Sosnowiec (-1972)	Katowice (-1710)	Świętochłowice (-9,9)	Sosnowiec (-9,8)	Częstochowa (-9,0)
Świętokrzyskie	ostrowiecki (-1173)	Kielce (-971)	skarżyski (-900)	skarżyski (-12,0)	ostrowiecki (-10,7)	konecki (-10,3)
Warmińsko-mazurskie	Elbląg (-787)	kętrzyński (-702)	ostródzki (-577)	kętrzyński (-11,2)	bartoszycki (-9,9)	węgorzewski (-9,1)
Wielkopolskie	Poznań (-1397)	Kalisz (-835)	Konin (-738)	Konin (-10,0)	Kalisz (-8,3)	kolski (-6,1)
Zachodniopomorskie	gryfiński (-578)	myśliborski (-530)	świdwiński (-489)	świdwiński (-10,4)	lobeski (-8,4)	myśliborski (-8,0)
Polska	Łódź (-4914)	Częstochowa (-2006)	Sosnowiec (-1972)	hajnowski (-13,1)	hrubieszowski (-13,1)	skarżyski (-12,0)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS 2020

W przypadku skali bezwzględnej decydującym czynnikiem jest liczba mieszkańców danej jednostki administracyjnej, stąd też w tej części tabeli tak dużo miast na prawach powiatów, a zatem miast przynajmniej średniej wielkości. Tymczasem w przypadku zmian względnych mamy dostęp do informacji o bardziej porównywalnej w czasie i przestrzeni skali zmian – w tym przypadku ewidentnie dominują obszary peryferyjne, choć niekiedy wyraźny jest i wpływ wspomnianej wcześniej suburbanizacji, dodatkowo pogłębiającej problemy ludnościowe mniej atrakcyjnych miast średnich, tracących mieszkańców zarówno z uwagi na ucieczkę do wielkomiejskich centrów gospodarczych, jak i osiedlanie się wokół miasta, w którym dotąd zamieszkiwali¹.

Generalnie najgorszą sytuacją, definiowaną w kategoriach występowania powiatów o wyjątkowo dużej skali depopulacji, tj. spadku liczby ludności o ponad 1% w skali roku, charakteryzowały się te

¹ Ciekawa jest sytuacja Sopotu, w przypadku którego jako czynnik depopulacji – typowy dla terenów atrakcyjnych turystycznie – wymienić należy wysokie ceny nieruchomości zniechęcające do osiedlania, a jednocześnie zachęcające dotychczasowych mieszkańców do sprzedaży posiadanych lokali i działek i zakupu nowych mieszkań na terenach sąsiadujących

województwa, które i wcześniej miały największe problemy ze spadkiem ludności – lubelskie (4 powiaty z przynajmniej jednocentowym spadkiem), podlaskie (3 powiaty), świętokrzyskie (3 powiaty) – aczkolwiek nawet i w przypadku Mazowsza występują tereny odznaczające się znacznym spadkiem w skali pojedynczego roku.

Żaden region nie jest odporny na depopulację, skoro nawet w tych z najlepszą sytuacją demograficzną (małopolskie, pomorskie, wielkopolskie, mazowieckie) ubytek ludności obserwowany jest w ponad połowie powiatów. Niech zatem świadomość długotrwałych zachodzących zmian liczby i rozmieszczenia ludności oraz długofalowych konsekwencji tegoż prowadzi władarzy wszystkich województw i zdecydowanej większości gmin i powiatów w naszym kraju do podejmowania działań mających realistycznie nie zmienić widoczne trendy, ale spowolnić ich tempo, a nade wszystko dostosować się do tych zmian w sferze usług publicznych i społecznych.

Literatura:

- Eberhardt P., 1989, *Regiony wyludniające się w Polsce*, „Prace Geograficzne”, nr 148, IGiPZK PAN, Warszawa, http://rcin.org.pl/igipz/Content/711/Wa51_5330_r1989-nr148_Prace-Geogr.pdf
- Flaga M., 2019, *Model przemian demograficznych w regionach wyludniającej się Polski na przykładzie województwa lubelskiego*, Wyd. UMCS, Lublin
- GUS (Główny Urząd Statystyczny), 2020, *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym (stan w dniu 31.12.2019)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-ludnosc-i-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-stan-w-dniu-31-12-2019,6,27.html>
- Kantor-Pietraga I., 2014, *Systematyka procesu depopulacji miast na obszarze Polski od XIX do XXI wieku*, Wyd. UŚ, Katowice
- Katsarova I. (red.), 2008, *Regiony wyludniające się: nowy paradygmat demograficzny i terytorialny. Studium*, Parlament Europejski, Bruksela, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/pe408928_ex_pe408928_ex_pl.pdf
- Szukalski P., 2014, *Depopulacja dużych miast w Polsce*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny” Nr 7, 1-5, <http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/5090>
- Szukalski P., 2017, *Depopulacja – konsekwencje dla rynku pracy*, „Rynek Pracy”, nr 1, 11-19, <https://www.ipiss.com.pl/kwartalnik-rynek-pracy/rynekpracynr1-160-2017>
- Szukalski P., 2019, *Zmiany liczby ludności województw w latach 1998-2018*, „Demografia i Gerontologia Społeczna. Biuletyn Informacyjny”, nr 1, <http://hdl.handle.net/11089/29194>
- Szukalski P., 2019a, *Depopulacja – wybrane konsekwencje dla lokalnej polityki społecznej*, „Polityka Społeczna”, nr 10, 10-15
- Wesołowska M., 2018, *W sie znikające w Polsce. Stan, zmiany, modele rozwoju*, Wyd. UMCS, Lublin